

5. Рак И. В. Мифы Древнего Египта. – Санкт-Петербург, 1993. – С. 57.
6. Там само. – С. 146.
7. Там само. – С. 145.
8. Там само. – С. 252.
9. Там само. – С. 260.
10. Антонова Е. В. Обряды и верования первобытных земледельцев Востока. – Москва, 1990. – С. 232–233.
11. Токарев С. А. Ранние формы религии. – Москва, 1990. – С. 153.
12. Даниленко В. И. Энеолит Украины. – Москва, 1981. – С. 181.
13. Історія української культури у п'яти томах. Т. 1. – Київ, 2001. – С. 258.

SUMMARY

Iryna Vovk,

**head of the department in the Institute of Religion Studies,
the branch of Lviv Museum of History of Religion**

MUSIC IN THE MYTHOLOGICAL SYSTEM OF EARLY CIVILIZATIONS: ANCIENT UKRAINE - EGYPT

The research is focused on the musical art as an indispensable part of ancient world's spiritual culture. The syncretic character of the ancient art is emphasized. In religious and cultic rites music and mythological outlook are closely connected. Archaeology has left for us items of musical art that date back to the late Paleolithic Age as well as the Neolithic and Eneolithic Ages. In the mythological (musical) structure of ancient civilizations (4th-1st millennia BC) certain stereotypes and analogies are observed. They can be traced in rites and cults of ancient Ukraine and Egypt.

Key words: syncretism, musical culture of ancient world (Ukraine), music of the Neolithic shepherds, music of the Eneolithic farmers, myths of ancient Egypt.

Яніна Грыневіч,

аспірант ІМЭФ імя Кандрата Крапівы НАН Беларусі

БЕЛАРУСКА-ЎКРАЇНСКІЯ ФАЛЬКЛОРНЫЯ СУВЯЗІ: МАТЫЎ ДОЛІ-НЯДОЛІ Ў ПАЗААБРАДАВЫМ ПЕСЕННЫМ ФАЛЬКЛОРЫ

Присвячено образу долі у білоруських і українських ліричних піснях. Білоруські й українські уявлення про долю мають багато спільного. Доля не є абстрактним поняттям, а зображається у вигляді живої істоти, рослини, матеріального предмета. Її образ у народній ліричній пісні амбівалентний, але частіше йдеться про гірку долю. Доля незмінна, але може

коректуватися в переломні моменти життя (зокрема у час весілля).

Ключові слова: лірична пісня, доля.

Нельга сказаць, што беларуска-ўкраінскія фальклорныя сувязі, у прыватнасці народная лірыка, не былі прадметам даследавання. Яшчэ ў канцы XIX ст. некаторымі вучонымі рабіліся спробы прааналізаваць славянскі фальклор і выявіць у ім агульныя сюжэты, матывы, вобразы. Некаторыя этнографы і народазнаўцы таго часу адзначалі, што славянская вусная народная творчасць захавала спрадвечныя народныя ўяўленні пра адзін са старажытнейшых вобразаў вуснай народнай творчасці – долю-нядолю. Так напрыклад, вучоны А. Патабня выдаў працу “Пра долю і роднасныя да яе ўяўленні”¹, дзе прааналізаваў народныя уяўленні славян пра долю-нядолю і іншыя ўвасабленні чалавечага лёсу. Славуты навуковец А. Н. Весялоўскі² асобнае даследаванне прысвяціў апісанню генэзісу ўяўленняў пра долю і іх зменам ў сувязі з прыходам хрысціянства на славянскія землі. Не страціла сваю актуальнасць тэма беларуска-ўкраінскіх фальклорных сувязяў і ў XX ст. У 50-я гг. доктарам філалагічных навук П. П. Ахрыменкам была выдадзена манаграфія “Фальклорна-літаратурныя сувязі ўкраінскага і беларускага народаў”, у якой аўтар паказаў, што беларусы і ўкраінцы маюць больш агульнага ў сферы духоўнай культуры паміж сабой, чым з іншымі народамі. “Рускія, ўкраінскія і беларускія лірычныя песні маюць многа агульнага ў тэматыцы і агульнай накіраванасці, у вобразнай сістэме і мастацкіх асаблівасцях, у рытміцы і мелодыі [...]. Асабліва многа (прыкладна палавіна) агульных песень у беларусаў і ўкраінцаў, што часта абумоўлена іх цеснай узаемасувяззю і ўзаемаўплывам”, – падкрэсліваў беларускі вучоны П. П. Ахрыменка³. Тэма нашага даследавання больш вузкая. Мэта нашага даследавання – выявіць падабенства ў беларускіх і ўкраінскіх народных уяўленнях пра долю-нядолю, адлюстраваных у лірычных вуснанародных творах. Актуальнасць нашага даследавання тлумачыцца недастатковай распрацаванасцю праблемы беларуска-ўкраінскіх фальклорных сувязяў, а таксама недастатковай вывучанасцю матыву долі-нядолі ў айчынным фалькларыстыцы.

Пазаабрадавая вуснанародная творчасць – від фальклору, не звязаны з традыцыйнымі народнымі абрадамі. У народзе пра гэтыя песні гавораць, што яны спяваюцца “абы калі”, “калі давядзецца”, “калі надумаешся”, “хоць дзе”, “дзе можна” і інш. Спяваюць іх у час адпачынку і ў час працы, дома і ў полі, “на міру” і сам-насам. Адным з дамінантных і скразных матываў ў беларускім і ўкраінскім пазаабрадавым песенным фальклору з’яўляецца матыў долі-нядолі, які “вызначае лёс і сіраты, і ўдавы, і замужняй жанчыны ў “чужой хаце”, і чумака “на чужой старане”⁴.

Асновастваральнае значэнне долі, лёсу абумовіла распаўсюджанасць гэтага матыву ў творах розных фальклорных жанраў.

Увогуле, доля – “адно з вельмі старых уяўленняў-персаніфікацый, што міфалагічным спосабам тлумачыць прадвызначанасць чалавечага лёсу, яго разнастайнасць, шчаслівыя і нешчаслівыя яго вырашэнні”, – лічыць даследчыца беларускага фальклору Л. Салавей⁵.

Паводле беларуска-ўкраінскіх народных уяўленняў доля даецца чалавеку ў ключавы момант: пры нараджэнні, што знайшло сваё адлюстраванне ў вусна-

паэтычнай творчасці: “Спарадзіла мяне маці на ранку ў нядзелю ды ўдзяліла горку долю, дзе ж яе падзену”⁶ ці “Парадзіла ўдовачка салдацкага сына. Парадзіла, ахрысціла, ды не дала долі, дала толькі бела ліцо да чорненькі бровы”⁷. Тое ж самае разуменне было характэрна і для ўкраінцаў: “Породила молода дівчина хорошего сына. Вона його та ще й породила в зеленій діброві, та не дала тому козакові ні щастя, ні долі”⁸. Пры гэтым доляй паводле беларускіх народных уяўленняў чалавека надзяляе маці: “маці [...] ўдзяліла горку долю”⁹. Ва ўкраінскіх песнях мы сустракаем наступныя радкі: “Та не дала мені мати ні щастя, ні долі”¹⁰. Не менш важным “размеркавальнікам” долі з’яўляецца Бог: “А Божа мой, твая воля, няшчасная мая доля”¹¹. Украінцы спяваюць так: “бідність і багатство – є то Божа воля”¹². Але неабходна адзначыць, што, калі Бог вырашае, якой будзе доля чалавека, то маці толькі “дае”, “выпрошвае” яе, але не вырашае, якой яна мусіць быць: “Гора ж маё, гора, няшчасная доля, загарала дзяўчынанька мысленкамі поле. Не так загарала, як завалачыла, дробненькімі слёзанькамі поле ўсё зрасіла. – Мусіць мяне, матка, ў касцёл не насіла, што для мяне, маладой, долі не ўпрасіла. – Я ў касцёл насіла, я Богу мадлілася. Така ж табе, мая доню, доля судзілася”¹³. Падобныя ўяўленні характэрныя і для ўкраінцаў: “Чом ти мене, моя мамо, в церкву не носила, що ти мені у Господа долі не впрасила? В церкву я тя носила, доню, Богу молилася, така тобі, моя доню, доля судилися”¹⁴. З прыведзеных тэкстаў відаць, што доля-нядоля “судзіцца” чалавеку вышэйшымі сіламі і не залежыць ад яго жаданняў, паводзінаў, учынкаў. Такія ж матывы прасочваюцца і ў рэкруцкіх і салдацкіх песнях: “Як затужа, як заплача маладзец, сваю торбачку збіраючы: – Ці я ў бацькі ды разбойнічак быў, што я сабе горку долю заслужыў? Ці я ў маткі непаслушнічак быў, што я сабе горку долюшку нажыў?”¹⁵ Такім чынам, беларускія і ўкраінскія пазабрадавыя песні паказваюць, што доля чалавека, яго лёс не залежаць ад яго жаданняў і ўчынкаў, а цалкам падпарадкоўваецца, вызначаецца вышэйшымі сіламі. Натуральна, што пры такіх умовах чалавек можа быць не задаволены сваёй доляй і адкрыта выражаць гэта ў песнях. Акрамя таго, сярод любоўных песень даволі распаўсюджаным з’яўляецца такі сюжэт: “Што ж ты, мамка, нарабіла, чаму рана не збудзіла? Усе дзевачкі рана ўсталі, шчасце й долю разабралі. Я, малада, спазнілася, шчасця й долі умылілася”¹⁶. Аналагічны сюжэт сустракаецца і ва ўкраінскіх народных песнях: “Ой сама ж, мамцю, зле зробила, що мене рано не збудила. Ой чужі дочки рано встали, по добрій долі разібрали. А я, молоденька, спізнілася, та лихий долі судилася”¹⁷. У прыведзенай песні акцэнтуюцца ўвага на іншым аспекце: доля бярэцца чалавекам незалежна ад Боскай волі. “Славянскія ўяўленні пра долю дапушчаюць адносную вольнасць. З аднаго боку, доля кожнага вызначана найвышэйшым судом, з другога – гэтая прадвызначанасць не ёсць абсалютнай. Доля не толькі даецца, але й бярэцца, у асобных выпадках чалавек сам выбірае сваю долю ці змагаецца з папярэдняй. Такая неадназначнасць індывідуальнай долі выяўляецца таксама ў тым, што ў ролі яе падаўцы бачыліся не толькі міфалагічныя персанажы, але й маці”, – мяркуе даследчыца традыцыйнай культуры Т. Валодзіна¹⁸.

У рэчышчы традыцыйнага ўспрыняцця доля ў лірычных песнях часта персаніфікуецца: “ – Пайдзі, пайдзі, горка доля, на луг адпасіся, ад мяне, мала-

дзенькай, на год адвяжыся. – Пайду, пайду, горка доля, на луг адпасуся, а ад цябе, маладой, не адвяжуся”¹⁹ або “Ой, вяду бяду, ой, вяду бяду, ды бяда не вядзецца. А пад вішняю, пад чарэшняю бяда спаці кладзецца. Ой, ляжы, бяда, ды засні, бяда, на ўсю ночаньку спаці, а я, молада-маладзюсенька, пайду міла шукаці”²⁰. У пазаабрадавым песенным фальклору Ўкраіны мы таксама сустракаемся з аналагам: “Пішла доля ярамі, зеленымі лугамі – гей, гей, не вміў шануваты!”²¹ альбо “Пусти ж мене, мати, та в ліс по горішки: буду рвала, выбирала, доленькі шукала. Ой не іди, доню, щоби-с не зблудила. Бо вже ж давно твоя, доню, доля заблудила”²². Канкрэтызацыя дзеянняў падкрэслівае блізкасць аб’ектаў: доля пасецца на лузе як жывёла; сыходзіць ад нядбайнага чалавека, гаспадара; блукае ў лесе ці кладзецца спаць уначы, як чалавек. Персаніфікацыя нядолі ў дадзеным выпадку з’яўляецца прыкладам захаванасці ў народных песнях міфалагічных уяўленняў і міфічнай свядомасці. Натуральна, што “міфічная свядомасць губляе з часам асноўныя элементы свайго зместу (веру ва ўсеагульную адухоўленасць, у ператварэнні і г. д.), але форма выражэння эстэтычных каштоўнасных уяўленняў захоўваецца амаль неканрутай, яна толькі крыху відазмяняецца, а таму і жыве вякамі”, – адзначае даследчыца рускага фальклору В. І. Яроміна²³. Таксама ў народных песнях доля-нядоля ўвасабляецца ў вобразах раслін (кустоў, травы), якія сеіць дзяўчына: “Ой, хаджу я, да пахаджаю да па чыстаму полю. Ой, сею я, да рассяваю сваю горку долю. – Расці ж, мая горка доля, усё густымі кустамі! Цвіці ж, мая горка доля, рознымі цвятамі”²⁴ альбо “Ой, пасею сваё гора па чыстаму полю. Расці, расці, маё гора, травой, муравою”²⁵. Калі ж дзяўчына сеіць долю з надзеяй на шчаслівую будучыню, а яна няспраўджваецца, то яна гатова знішчыць “расліну-нядолю”: “Ды я цябе з каранем вырву, ды цераз плот перакіну. Няхай цябе валы з’ядуць, няхай цябе коні стопчуць”²⁶. Акрамя таго, доля ў песнях пра каханне можа выступаць у выглядзе матэрыяльнага прадмета.

Доля з’яўляецца амбівалентным паняццем, але ў беларускіх і ўкраінскіх пазаабрадавых песнях часцей гаворыцца пра “горку долю”, “ліхую долю”, “няшчасну долю”, “худую долю”, “бяду”, “гора” і ўвогуле “нядолю”, хаця сустракаюцца і вуснанародныя творы пра долю (выступае як увасабленне шчаслівага лёсу), “долечку харошую”. Дзявочая прыгажосць не азначае наяўнасці долі ў яе ўладальніцы: “Цяжка, маці, важка, маці, што й дала ўроду. Нашто дала кары вочы, малёваны бровы. І ўсё дала, і ўсё дала, да не дала долі. Трэба было, мая маці, тых броў не даваці, а лепш было б, мая маці, шчасце, долю даці”²⁷. Гэты матыў распаўсюджаны і ў мужчынскіх любоўных песнях. Такія ж самыя ўяўленні адлюстраваліся і ва ўкраінскіх лірычных песнях: “Тяжко, мати, важко, мати! Нащо дала вроду? Змалювала біле личко і чорніі брови, та не дала мені, мати, ні шастя, ні долі. Було б тобі, моя мати, цих брів не давати, лучче б тобі, моя мати, шастя й долю дати!”²⁸ альбо “Чи я не хороша, ой чи я не красна? Тільки доганоньки, що доля нещасна”²⁹. Пры гэтым доля неадступна суправаджае чалавека і пазбегнуць яе немагчыма: “Расце рамонак пры дарозе ды ў кубачкі ўецца. Доля мая няшчасная за мной валачэцца”³⁰.

Увогуле ўяўленні народа пра “долечку харошую” напamую звязаны з заключэннем удалага шлюбу, дружнай сям’ёй. У перыяд сталення асобы пры пераходзе да новага этапу жыцця, пры стварэнні сям’і, якая мела

лёсавызначальнае значэнне ў жыцці кожнага чалавека, прасілі добрай долі. Паводле традыцыйных уяўленняў “пры вельмі важных жыццёвых этапах доля мела не тое што карэктавацца, але дапаўняцца новай, неабходнай для наступнага этапу”³¹. З просьбамі пра добрую долю звярталіся да Бога: “Пайду я борам, борам, гаворачы з Богам, з Богам. – Дай, Божа, мне долечку харошую, свякровачку, як мамачку, а свёкарку, як татачку, а дзевеверку, як братачку, а залвіцу, як сястрыцу, а мілога, як я сама”³². Пры гэтым нельга не звярнуць увагу на прамую сувязь шчаслівай долі, згоды ў сям’і з ўзаемным каханнем: “Не там шчасце, не там доля, дзе багаты людзі, а хто бярэ па міласці, той шчаслівы будзе”³³. Такія ж уяўленні адлюстраваныя і ва ўкраінскіх лірычных песнях: “З милим ся злучити – щасливая доля, гей, гей, щасливая доля”³⁴. Нядоля ж, як адзначалася вышэй, звязваецца з адсутнасцю пары, сям’і, немагчымасцю ўзяць шлюб з каханым чалавекам. Гэта яскрава адлюстравана ва ўкраінскіх народных песнях: “Ой я нещасний, що маю діяти? Поллюбив дівчину, та й не можу взяти. Тим не можу взяти, що зарученая, – доле ж моя, доле, доле нещасная!”³⁵ альбо “Не можу кохану додому привести. Доле моя, доле, що мені діяти... Тільки тебе одну буду вік кохати”³⁶.

Нярэдка матыў долі-нядолі звязваецца са “стратай вянка” (у песнях пра каханне вянок увасабляе дзявоцкасць і чысціню, “страта вянка” адпаведна азначае іх страту): “Ой, крушына, крушына, ты мяне засушыла. Ты вырасла ў полюшку на маю нядолюшку. Як ты распускалася, я з мілым спаткалася. Як ты ягадзілася, я з мілым схадзілася. Як ты асыпалася, я з мілым рассталася. Праз твой зелен кусточак я згубіла вяночак”³⁷. Дзяўчына губляе долю, гэтак жа як траціць вянок: “Над рэчкаю, над быстрою пасеяла дзеўка долю. – Плыві, доля, ты з вадой, а я, млада, за табою... Няхай айцец не турбуе, мне пасагу не гатуе, я свой пасаг пацярала ў чыстым полі пад яворам, пад яворам зеленынькім і з Ясенькам маладзенькім”³⁸. Натуральна, што разам з вянком дзяўчына амаль што губляе магчымасць удала выйсці замуж, а значыць, і магчымую шчаслівую долю. Яе лёсам з гэтага моманту становіцца людская няслава, а таксама ўзнікае магчымасць нараджэння пазашлюбнага дзіцяці. Украінская народная песня падкрэслівае, што з’яўленне пазашлюбнага дзіцяці – цяжкае выпрабаванне для дзяўчыны: “Я си була, як день, біла, тепер мене журба з’їла, не так журба, як дитина, доле моя нещаслива!”³⁹

Вялікая колькасць песень у беларускім і ўкраінскім фальклоры прысвечаная лёсу, долі жанчыны пасля ўступлення ў шлюб. У такіх песнях “доля жанчыны выступае ў розных іпастасях, выяўляючы ў сабе тыя аспекты адносін, з якімі было звязана жыццё жанчыны, выдадзенай замуж”⁴⁰. Многія пазаабрадавыя сямейна-бытавыя песні, прысвечаныя ў асноўным лёсу жанчыны, яе долі, як слухна зазначае М. Я. Грынблат, “наскрозь прамочаны слязамі”⁴¹: “Не я нажылася, не я набылася, да за ліхім мужам роду выраклася. А мая радзіма, дзе йдзе, там ўсё скача, а я, маладая, дзе йду, там ўсё плачу. Ой, плачу я, плачу, леты свае трачу”⁴². У такім кантэксце доля замужняй жанчыны выступае нязменнай, яе ўжо немагчыма пераадолець. Нярэдка замужняя жанчына называе сваю долю “слезавою” і параўноўвае яе з горкай травой – палыном: “Ой, палын, палын – горкая трава, а доля мая яшчэ горшая”⁴³.

Ва ўкраінскіх народных песнях таксама адлюстравана цяжкае становішча жанчыны ў сям’і мужа: “Молоденька заміж вийшла, лиха доля мя поби-

ла... Ой як би я була знала свою лиху долю, я би була посадила огірочки над водою"⁴⁴. "Калі дачку аддавалі за няроўнага, старога, багатага, п'яніцу альбо нялюбага, то з першага дня пачыналася трагедыя маладой жанчыны", – слухна падкрэсліваюць украінскія фалькларысты"⁴⁵. Доля жанчыны ва ўкраінскім фальклоры сімвалізуецца ў вобразах паламанай каліны, быліны ў полі, скошанай травы, цёмнай ночы, гары, на якой засыхае дуб без сонца, і інш. Часам, нават нягледзячы на адсутнасць прымусу пры выбары шлюбнага партнёра, дзяўчына ўсё роўна памылялася: "Ой дочко мая, выбірай сама, выбірай, доню, хорошую долю, бо ти молода. Ой мамцю мая, выбірала я, выбірала я – не вгадала я, нешчаслива я"⁴⁶. З прыведзенага ўрыўка відаць, што ў сямейна-бытавых песнях пад доляй разумеецца шлюбны партнёр, муж, з якім і звязваюцца спадзяванні на будучае шчасце. Такое ж атаесамленне, як падкрэслівае Т. Валодзіна, прысутнічае і ў беларусаў: "Як доля ў беларусаў называецца хтосьці з сужонкаў"⁴⁷.

Пашыраным матывам з'яўляецца доля-нядоля ў беларускіх і ўкраінскіх сацыяльна-бытавых песнях. Аднак неабходна адзначыць, што ў іх пра долю гаворыцца менш метафарычнай мовай, што можа быць вытлумачана больш познім перыядам узнікнення гэтых песень.

Нядоля і няшчасце ў сацыяльна-бытавых песнях, у першую чаргу, звязваюцца са службай у войску, з рэкруцкім наборам: "Я й без долі радзіўся, я й у службу згадзіўся"⁴⁸. Нярэдка нядоля напрамую звязваецца з чужой стараной: "Нешчасліва мая доля, чужа старана"⁴⁹, альбо "Бедна мая галованька, што чужая старонанька. Бедна, бедна, няшчасная, мяне доля не спазнала"⁵⁰, а таксама "Чуець, чуець мая доля: не быць малайцу ў доме, быць малайцу ў няволі, у салдацкім наборы, у някруцкім жа прыёме"⁵¹. Такое ж разуменне нядолі характэрнае і для ўкраінскіх песень: "Ой, зачула мая доля, што не бути мені дома. Бути мені у неволі – у рекрутському наборі, у залізі, у закові молодому козакові"⁵² альбо "А мене болить сердце-голова. Доле моя нешчаслива – чужа сторона, чужа сторона, чужіі люди!"⁵³

У беларускіх бурлацкіх, чумацкіх песнях, як і ва ўкраінскіх, адсутнасць шчасця-долі звязваецца, у першую чаргу, з немагчымасцю зарабіць на жыццё: "Накалоціш, намалоціш – возам не павезці, а прыйдзеца за каляды – няма чаго есці"⁵⁴. Неабходна адзначыць, што нягледзячы на блізкасць беларускіх чумацкіх песень па зместу і паэтыцы да ўкраінскіх, яны не з'яўляюцца запазычаннямі. "Чумацкія песні шырока бытавалі не толькі на сумежжы з Украінай, але на ўсёй тэрыторыі Беларусі. Чумацтва як промысел ў нашым краі з'яўлялася даволі пашыранай сацыяльнай з'явай, што стварала адпаведную глебу для ўзнікнення і развіцця беларускіх чумацкіх песень", – падкрэслівае І. К. Цішчанка⁵⁵. Тэма цяжкай амаль непасільнай працы гучыць таксама ў беларускіх і ўкраінскіх батрацкіх песнях: "Горка ты доля батрацкая, гарапашная, жабрацкая. Праца цяжкая, нязмерная, мазалёвая, сіберная. На прыбыткі ды на панскія, на папоўскія, дваранскія"⁵⁶, а таксама "Ой, гей!.. Та ріс я в наймах, в неволі, та не знав я щастя, ні долі, та гей!"⁵⁷

Асабліва ж цяжкай і гаротнай у беларускіх і ўкраінскіх песнях выяўляецца доля сіраты: "Ой, плачу я, сіротанька, плачу маладая, што ніхто мне ў няшчасцейку не дапамагае"⁵⁸, а таксама "Та нема горш нікому, як тій сиротині:

ніхто не прыгорне при лихій годині!” Яна абумолена цяжкімі ўмовамі жыцця, адсутнасцю падтрымкі з боку бацькоў: “Ляцеў голуб па-над морам, падаў у мора піці, ой, цяжанька сіротаньцы ў чужых людзях жыці. Даў Бог ручкі, даў Бог ножкі і светлыя вочкі, – гаруй, працуй, сіротанька, аж да цёмнай ночкі”⁵⁹. Словамі песні коратка і ёміста выражана доля сіротанькі: гора і праца да позняй ночы. Нярэдка менавіта сірата мусіць ісці служыць у войска: “Нема отця, ні мати, гей, нема отця, ні мати... Беруть мене в солдаты”⁶⁰.

Такім чынам, доля-нядоля – адзін з дамінантных матываў у беларускай і ўкраінскай народнай лірычнай песні. Для беларускай і ўкраінскай фальклорнай традыцыі характэрнае амаль аднолькавае разуменне гэтага вобразу. У вобразе долі-нядолі увасобіліся рэшткі міфалагічнай свядомасці, што выражаецца ў яе персаніфікацыі. У народных песнях доля не з’яўляецца абстрактным паняццем, а выяўляецца ў выглядзе жывой істоты, расліны, матэрыяльнага прадмета. Яе вобраз у беларускай і ўкраінскай народнай песні амбіваленты, але найбольш часта ў песнях ужываецца вобраз нешчаслівай, ліхой, горкай долі ці ўвогуле – нядолі. У пазаабрадавай лірыцы персаніфікуецца, як правіла, толькі нядоля. Доля даецца чалавеку пры нараджэнні маці ці Богам і суправаджае яго цягам усяго жыцця, але пры гэтым можа быць “дапоўнена” ці “скарэктавана” пры пераходзе да новага жыццёвага этапу. Доля ўспрымаецца народнай свядомасцю як наканаванне, аднак фаталізм лёсу не абсалютызуюцца. Лёс сіраты, незаможнай дзяўчыны і нежанатага хлопца, зашлюбёнага супраць волі чалавека, рэкрута, чумака, бурлака, батрака ва ўяўленні народа ілюструе паняцце ліхой, няшчаснай, горкай долі. Матыў “страты вянка”, пазашлюбнага дзіцяці таксама суадносіцца з гаротным жыццём, нядоляй. Добрая доля ў беларускім і ўкраінскім песенным фальклору напрамую звязана з наяўнасцю пары, узаемным каханнем, заключэннем удалага шлюбу, шчаслівым сямейным жыццём.

- 1 Потебня А. О доле и сродных с нею существах / А. Потебня. – М., 1867.
- 2 Веселовский А. Народные представления славян / А. Веселовский. – М.: АСТ МОСКВА, 2006.
- 3 Ахрыменка П. П. Беларуская народна-паэтычная творчасць / П. П. Ахрыменка. – Гомель, 1952. – С. 69.
- 4 Беларусы. Музыка. – Мінск, 1978. – Т. 7. – С. 122.
- 5 Беларуская міфалогія: энцыклапедычны слоўнік / Пад рэд. С.Санько. – Мінск: Беларусь, 2004. – С. 149.
- 6 Песні пра каханне / Склад., камент. І. Цішчанкі; Муз. частка С. Нісневіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – С. 141.
- 7 Сацыяльна-бытавыя песні / Уклад., сістэматызацыя тэкстаў, уступ. артыкул і камент. І. К. Цішчанкі і інш.; Уклад. муз. часткі Г. В. Таўлай; Рэд. А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987. – С. 80.
- 8 Українські народні пісні / Підбрала і впоряд. М.І.Преварська. – Київ: Велес, 2009. – С. 31.
- 9 Песні пра каханне. – С. 141.
- 10 Українські народні пісні. – Київ: Мистецтво, 1954. – С. 391.
- 11 Сацыяльна-бытавыя песні. – С. 94.

- 12 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини / Запис. і впор. О. Харчишин. – Львів: Укрпол., 2005. – С. 177.
- 13 Песні пра каханне. – С. 142.
- 14 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. – С. 189.
- 15 Сацыяльна-бытавыя песні. – С. 55.
- 16 Песні пра каханне. – С. 142-143.
- 17 Українські народні пісні. – Київ: Мистецтво, 1954. – С. 409.
- 18 Валодзіна Т., Ракіцкі В. Доля ў разуменні беларусаў [Электронны рэсурс] / Т. Валодзіна, В. Ракіцкі // KRYŮJA — Centar Etnaksmalogiji. – Рэжым доступу: http://kryuja.org/artykuly/bielaruskaja_atliantyda/dolia_u_razumienni_bielarusau.html.
- 19 Песні пра каханне. – С. 140.
- 20 Там жа. – С. 144.
- 21 Українська народна пісня / Упор. А. Хвіля. – Х.: Друкарня Держлітвидаву, 1936. – С. 53.
- 22 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. – С. 186.
- 23 Еремина В. И. Поэтический строй русской народной лирики / В. И. Еремина. – Ленинград: Наука, 1978. – С. 27.
- 24 Песні пра каханне. – С. 139.
- 25 Там жа. – С. 140.
- 26 Там жа. – С. 135.
- 27 Там жа. – С. 145.
- 28 Українські народні пісні. – Київ: Мистецтво, 1954. – С. 391.
- 29 Там само. – С. 402.
- 30 Песні пра каханне. – С. 145.
- 31 Валодзін Т., Ракіцкі В. Доля ў разуменні беларусаў...
- 32 Песні пра каханне. – С. 146.
- 33 Там жа. – С. 156.
- 34 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. – С. 177.
- 35 Українські народні пісні. – Київ: Мистецтво, 1954. – С. 313.
- 36 Українські народні пісні. – Київ: Велес, 2009. – С. 93.
- 37 Песні пра каханне. – С. 328.
- 38 Там жа. – С. 139.
- 39 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. – С. 184.
- 40 Сямейна-бытавыя песні / Склад. І. К. Цішчанка; Склад. муз. часткі Г. В. Таўлай; Рэд. тома А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1984. – С. 11.
- 41 Грынблат М. Я. Сацыяльна-бытавая лірыка // Беларуская народная вуснапаэтычная творчасць: гісторыка-тэа этычнае даследаванне. – Мінск, 1974. – С. 174.
- 42 Песні пра каханне. – С. 155.
- 43 Сямейна-бытавыя песні. – С. 469.
- 44 Українські народні пісні. – Київ: Мистецтво, 1954. – С. 433.
- 45 Українська народна творчість. – Київ: Радянська школа, 1958. – С. 622.
- 46 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. – С. 18.
- 47 Валодзіна Т., Ракіцкі В. Доля ў разуменні беларусаў ...

- 48 Сацыяльна-бытавыя песні. – С. 62.
49 Там жа. – С. 289.
50 Там жа. – С. 57.
51 Сацыяльна-бытавыя песні. – С. 58.
52 Українська народна пісня. – С. 126-127.
53 Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. – С. 207.
54 Сацыяльна-бытавыя песні. – С. 261.
55 Там жа. – С. 20.
56 Там жа. – С. 266.
57 Українська народна пісня. – С. 71.
58 Песні пра каханне. – С. 138.
59 Там жа.
60 Українська народна пісня. – С. 127.

SUMMARY

Yanina Hrynevich

BELARUSIAN AND UKRAINIAN FOLK CORRELATION: FATE'S MOTIVE IN TRADITIONAL LIRIC SONGS

This article is devoted to the fate's image in belarusian and ukrainian traditional lyric songs. Belarusian and ukrainian images of fate have a lot in common. Fate is not an abstract concept, but it is represented as a living creature, plant, material object. This image enjoys broad interpretation, but more frequent songs talk about a hard fate. Fate is unchanging, but it can be complemented in critical moments of life such as wedding.

Ольга Брель,

старший науковий співробітник відділу "Музей Б.Хмельницького"
Національного історико-культурного заповідника "Чигирин"

РЕЛІГІЙНА ТРАДИЦІЯ ЖИТЕЛІВ МОТРОНИНСЬКОГО ГОРОДИЩА СКІФСЬКОГО ЧАСУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХЕОЛОГІЧНИХ РОЗКОПОК)

Стаття присвячена результатам археологічних розкопок на території Мотронинського городища скіфського часу. Внаслідок багаторічних досліджень на території пам'ятки було розкопано центральний зольник –